

УДК 327:311.311

DOI: 10.12958/2227-2844-2023-2(356)-98-105

Шевцова Євгенія Сергіївна,

асистент кафедри історії України

ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”,

м. Полтава, Україна.

e.shevtsova209@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-4304-6792

ДІЯЛЬНІСТЬ ЙОЗЕФА БУЗЕКА У ГАЛУЗІ ПОЛЬСЬКОЇ ТА ГАЛИЦЬКОЇ СТАТИСТИКИ

Професор Йозеф Бузек (1873–1936) – видатний діяч польської та галицької статистики кінця XIX – початку XX століть, економіст, демограф, юрист, соціолог, перший директор Центрального статистичного управління Польської Республіки, депутат австрійського парламенту. Як професор Львівського національного університету, Йозеф Бузек з початку XX ст. зробив чималий внесок у історичне та статистичне дослідження Галичини, аналізував господарство, економіку краю, піднімав питання становища національних меншин у Австрійській імперії, якими тоді були як українці, так і поляки.

Внесок Йозефа Бузека в польську та українську статистичну науку не достатньо висвітлений у вітчизняній історіографії. Окремий аспект його діяльності як правника на посаді професора статистики та науки адміністрації і адміністраційного права, а також його участь у затвердженні проекту першої Конституції незалежної Польщі 1921 р. розкривається в українській статті А. Лавнічака „Конституційне право у Львівському університеті в міжвоєнний період” (2011). Загалом, праці, присвячені діяльності Й. Бузека як статистика, економіста, демографа, викладача-правника, а також аналіз його статистико-економічних досліджень міста Львова та Галичини, знаходимо у польських науковців, відповідно польською мовою.

Метою статті є розширення вітчизняної історіографії в сфері дослідження наукового доробку Йозефа Бузека, висвітлення його діяльності та надання оцінки науковим працям у галузі польської та галицької статистики.

Народився Йозеф Бузек 16 листопада в селі Конська поблизу Цешина в родині хліборобів-свангелістів (лютеран). Родина Бузеків була достатньо відомою у краї Цешинської Сілезії, а згодом майже по всій Польщі, і серед професійної інтелігенції можна було часто зустріти це прізвище. Першу освіту отримав у німецькій гімназії в Цешині, яку закінчив у 1894 р. Відомо, що там він був членом таємної організації

„Jedność”, що гуртувала польських старшокласників у Цешинській Сілезії, що тоді ще була частиною Австрійської імперії. Професійну освіту отримав на юридичних факультетах університетів у Кракові та Відні (Bulska, 2012, s. 75). У 1899 р. здобув ступінь доктора права в Ягеллонському університеті.

З 1902 р. Йозеф Бузек переїхав в Галичину, де здобув ступінь доктора наук та почав працювати у Львівському університеті на юридичному факультеті. У цьому ж році габілітувався на юридичному факультеті Львівського університету на посаду доцента приватної статистики, здобуває ступінь доктора наук та можливість викладацької діяльності. У 1904 р. був призначений доцентом, у цьому ж році Йозеф Бузек був прийнятий до ради професорів і призначений ад'юнт-професором управління освітою та адміністративного права, а з 1905 р. очолював кафедру адміністрації, адміністративного права і статистики Львівського університету. У 1910 р. був призначений ординарним професором. Під час війни з 1916 по 1917 рр. Йозеф займав пост декана юридичного факультету (Bulska, 2012, s. 76).

Водночас він розвиває свою професійну та політичну кар'єру. У 1899–1902 рр. працює референтом у Центральній статистичній комісії у Відні, з 1904 р. бере на себе керівництво Національним статистичним бюро у Львові, яким керує до 1910 р. У 1906 р. його призначають членом Центральної статистичної комісії у Відні, а також членом Статистичної ради Статистичного управління Міністерства промисловості та торгівлі Австрійської імперії. Він вступає в Демократично-національну партію. У виборчому окрузі у Львові обирається членом Державної ради у Відні (1907 і знову 1911 р.). У лютому 1917 р. Польська Тимчасова державна рада призначає його генеральним писарем конституційно-парламентарної комісії. Розробляє проект закону про вибори до палати та сенату. Відповідно до декрету голови держави від 28 листопада 1918 р. – член законодавчого сейму (1919–1922 рр.) як учасник Конституційно-трудового клубу, розробляє власний проект майбутньої Конституції Польської Республіки, з обґрунтуванням і порівнянням з конституціями Швейцарії, Америки та Франції (Bulska, 2012, s. 76).

Не зважаючи на свої високі досягнення у політиці, участь у розбудові незалежної Польської адміністративної статистики після Першої світової війни та чисельні керівні посади, професор Йозеф Бузек зробив значний внесок у практичне дослідження економічної статистики, господарства, народонаселення та демографічних процесів у Польщі та Галичині. Обіймаючи посаду голови Управління статистики у Львові, Йозеф Бузек заснував в управлінні бібліотеку, яка і досі вражає кількістю і значимістю книг та документів, у 1929 р. головував на Міжнародному статистичному конгресі у Варшаві. Польський та галицький вчений-економіст і статистик присвятив свою наукову діяльність також

питанням національної політики, досліджуючи проблеми соціальної і освітньої статистики (Buzek, 1909b; 1905a).

Актуальною і сьогодні є його стаття „Процес денаціоналізації в світлі новітньої національної статистики європейських країн” („Proces wynarodowienia w swietle nowszej statystyki narodowosciowej panstw europejskich”), опублікована у Львові у 1903 р. Автор робить спробу проаналізувати проблеми посилення денаціоналізації слабших національностей під владою сильніших націй, спираючись на характер національних відносин в Австро-Угорщині, Росії та Німеччині (Buzek, 1903).

Професійна діяльність Йозефа Бузека відображена і в його журналістській діяльності. Будучи чиновником, а потім членом Центральної комісії Статистичного управління у Відні, у період 1899–1901 рр. професор опублікував у його періодичному виданні „Статистичний місячник” („Statistische Monatschrift”) кілька есе про соціальні економічні явища в різних країнах. У цих роботах він зробив економічний огляд господарства в Росії, міграційні процеси в Австрії в 1896–1898 рр. і вплив урожаю хлібних культур на рух населення в Галичині в 1878–1898 рр. (Zieliński, 1977, s. 40).

Як голова Державного статистичного управління у Львові публікує кілька досліджень у періодичних випусках „Відомостей статистичних о стосунках Крайових” з тематики крайової статистики. У них, спираючись на зібрані джерельні документи, він описав соціально-економічне становище населення Галичини. До них, між іншим, належать праці, присвячені професійним та соціальним відносинам населення в Галичині за віросповіданням і національністю (Buzek, 1905a), табуляр майна в Галичині станом на кінець 1902 р. (Buzek, 1905b), статистичні матеріали до реформи парламентського виборчого закону (Buzek, 1906). Сьогодні ці праці є важливим джерелом з історії Галичини кінця XIX – початку XX століть.

До польської статистики професор Бузек мав особливе ставлення з огляду на своє походження та патріотичні почуття. Ще будучи на високій посаді в Австрійській імперії, у 1910 р. він поставив під сумнів правильність переписів, проведених в Австрії в попередні роки, які не дали реальної кількості поляків. Він стверджував, що не всі поляки в цих масових дослідженнях були перелічені. Він вважав, що це сталося через тенденційну роботу переписних комісарів і недостатню національну свідомість. Він закликав польське населення визнати своє походження. У 1910 р., напередодні чергового перепису, видав невелику брошуру „Зауваження до майбутнього перепису”, у якій писав: *„Перш за все, у політичному світі сила кожного народу вимірюється, в першу чергу, його чисельністю та його національною свідомістю, і лише в другу чергу його освітою, багатством, робочою силою тощо. Тому, якщо перепис покаже, що кількість членів нації швидко зростає, це свідчитиме про її*

життєздатність і її силу” (Buzek, 1910, s. 13). На завершення він зазначає, що полякам необхідно провести належну передпереписну підготовку та організувати належний контроль за переписом.

Після початку Першої світової війни, у травні 1915 р., на економічних курсах, організованих Верховним Національним Комітетом, він прочитав цикл лекцій під назвою „Погляд на зростання населення польських земель у XIX столітті, виданий у Кракові”. Тези, викладені в лекціях, свідчать про вміння використовувати статистичні дані в політичній діяльності. Лекції включали статистичний аналіз чисельного розвитку польського населення в ретроспективі понад 100 років із критичним підходом до статистичних джерел. У них він обговорював становище корінного польського населення на пруських територіях Опольського та Ольштинського Регієрунгів. Він довів, що втрату тамтешнього польського населення можна віднести лише до процесу германізації (Bulska, 2012, s. 79).

У незалежній Польщі Йозеф Бузек зробив великий внесок у розвиток державної статистики. Він очолив створене у 1918 р. польське Центральне статистичне управління, формував професійний кадровий склад цього органу, розробляв та вдосконалював програму та методи діяльності (Kwiatkowski, 1998, s. 48). Про значний вклад Й. Бузека в розбудову статистичної справи в Польщі на посаді першого директора Центрального статистичного управління (ЦСУ) Польської Республіки можна дізнатись із спогадів Людвіка Крживіцького, польського соціолога, економіста, професора, який тривалий час працював на посаді заступника директора ЦСУ. Про Бузека він говорить так: *„Я повинен чітко і рішуче зазначити, що він тоді, у 1918 р. був єдиною людиною, яка змогла впоратися із завданням виведення статистичного управління на рівень найкращих європейських зразків. Він був єдиним, завдяки обізнаності із завданнями та засобами адміністративної статистики [...] У Варшаві були люди, теоретично обізнані із завданнями статистики, з її методами, але їй точно бракувало досвідченої руки, яка змогла б дати напрямок статистичним дослідженням і з найменшими витратами коштів, але отримати якомога більше матеріалу”* (Krzywicki, 1929).

Так характеризує роботу Центрального статистичного управління і професора Бузека на посаді директора Антон Суйковський, польський географ і політичний діяч: *„Починаючи з відділів статистики населення, шкільної статистики, зовнішньої торгівлі та сільського господарства, крок за кроком робота в ЦСУ прогресувала: збільшувалася кількість відділів і підрозділів адміністративної статистики, водночас все більше уваги приділялося економічним явищам і питанням загалом, і фінансовим зокрема. Таким чином, подолавши незліченну кількість труднощів, тепер ми можемо впевнено сказати, що в статистиці, завдяки доктору, проф. Й. Бузеку, Польща стояла в рядах*

цивілізованих націй і займала тут чільне місце. Слід зазначити, що професор у своїй потужній організаторській роботі ніколи не імпровізує, а передбачає, ставить мету, продумує засоби, розподіляє роботу в часі та розподіляє її між виконавцями, причому завжди не тільки раціонально, але навіть науково” (Sujkowski, 1929).

Важливим був і доробок Йозефа Бузека в області польського права, особливо після здобуття республікою незалежності у 1918 р. У 1919 р. він представив оригінальний федеративний проект Конституції, який був слабко підтриманий у колі інтелігенції та політичної верхівки. Так, ідея розподілу республіки Польща на 70 земель із 73 земськими сеймами, була незрозумілою для центру. За проектом Бузека сейм був двопартійним і мав би складатись із Палати депутатів і Сенату. Право голосу на виборах депутатів мали б і чоловіки, і жінки, але з тих земель, де жінки отримують право голосу. Депутати обирались би на п'ятирічний термін. До складу сенату входили б по два сенатори від землі і отримували повноваження на дев'ять років. Президент ж, за проектом Бузека, повинен обиратися за американським зразком, тобто виборцями, що обрані шляхом загального голосування. Серед іншого, професор наголошував, що обрані парламенти повинні залишатись невеликими, щоб бути ефективними і прогресивними (Лавнічак, 2011, с. 156).

Зважаючи на значні досягнення у полі польського права та законодавства Бузек був також у складі польської делегації на Версальській мирній конференції у 1919 р. Після розпуску законодавчого сейму був обраний у 1922 р. кандидатом від Польської народної партії „П'ясти” до Сенату і залишався в ньому до кінця терміну (1927 р.). Будучи сенатором, він працював референтом загального бюджету і підготував багато звітів про бюджетні кошториси. Варто зазначити, що на той час вже велися перші роботи, спрямовані на створення спільної Європи. І професор Бузек брав участь і в цьому важливому процесі. Відділення Пан'європейського союзу, як його тоді називали, були створені в багатьох країнах. У Польщі оргкомітет такого відділу був утворений 27 лютого 1927 р. у Варшаві. Його очолив прихильник панєвропеїзму Александер Ледніцкі та сенатор Юзеф Бузек. Конгреси Союзу відбулися у Відні (1926 р.), Берліні (1930 р.), Базелі (1932 р.) і знову у Відні (1935 р.) (Bulska, 2012, s. 76–77).

Загалом, Йозеф Бузек зробив вагомий вклад у статистичні дослідження Польщі та Галичини протягом кінця ХІХ – початку ХХ ст. Його практична діяльність на керівних посадах державних і крайових органів статистики значно вплинули на розбудову статистичної справи в Галичині та Польщі, а також сприяли удосконаленню методів збору та обробки статистичної інформації. У його чисельних наукових працях та дослідженнях аналізувались проблеми освіти та соціально-економічного становища населення Австрійської імперії, піднімались питання національної та мовної державної політики урядів Австрії та інших

європейських країн відносно поневолених народів. У зібраному ним статистичному матеріалі ми можемо бачити реальне становище українського та польського населення без ідеологічного забарвлення та фальсифікацій, до яких часто звертались імперські уряди.

Список використаної літератури

1. Bulska E. B. Józef Buzek (1873–1936), statystyk, ekonomista, prawnik, polityk. *Wiadomości Statystyczne. The Polish Statistician*. 2012. № 11. S. 75–83. **2. Buzek J.** Materiały statystyczne do reformy sejmowego prawa wyborczego. *Wiadomości Statystyczne o Stosunkach Krajowych*. Lwów, 1906. T. 21, z. 1. **3. Buzek J.** Proces wynarodowienia w swietle nowszej statystyki narodowosciowej panstw europejskich. *Przegląd Prawa i Administracji*. Lwów, 1903. S. 295–330. **4. Buzek J.** Rozsiedlenie ludności Galicji według wyznania i języka. *Wiadomości Statystyczne o Stosunkach Krajowych*. Lwów, 1909a. T. 21, z. 2. **5. Buzek J.** Rozwoj stanu szkół srednich w Galicji w ciągu ostatnich lat 50 (1859–1909). *Muzeum*. 1909b. Rocznik 15, dodatek 3. **6. Buzek J.** Stosunki zawodowe i socjalne ludności w Galicji według wyznania i narodowości. *Wiadomości Statystyczne o Stosunkach Krajowych*, Lwów 1905a. T. 20, z. 2. **7. Buzek J.** Własność tabularna w Galicji według stanu z końcem roku 1902. *Wiadomości Statystyczne o Stosunkach Krajowych*, Lwów 1905b. T. 20, z. 3. **8. Buzek J.** Uwagi ze względu na zbliżający się spis ludności. Kraków : Towarzystwo Szkoły Ludowej. 1910. 23 s. **9. Krzywicki L.** Dr Józef Buzek. *Kwartalnik Statystyczny*. Warszawa, 1929. T. VI, z. 4. S. 3–5. **10. Kwiatkowski S.** Buzek Józef 1873–1936. *Słownik Biograficzny Statystyków Polskich* / B. M. Bulska... et al. Warszawa : Główny Urząd Statystyczny ; Polskie Towarzystwo Statystyczne, 1998. S. 47–49. **11. Sujkowski A.** Dr Józef Buzek, *Kwartalnik Statystyczny*. Warszawa, 1929. T. VI, z. 4. S. 6–7. **12. Zieliński H.** Buzek Józef. *Śląski Słownik Biograficzny* / Kantyka J. (red.). Katowice : Śląski Instytut Naukowy, 1977. T. II. S. 39–40. **13. Лавнічак А.** Конституційне право у Львівському університеті в міжвоєнний період. *Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник*. 2011. № 2. С. 149–179.

References

1. Bulska, E. B. (2012). Józef Buzek (1873–1936), statystyk, ekonomista, prawnik, polityk. *Wiadomości Statystyczne. The Polish Statistician*, 11, 75–83. **2. Buzek, J.** (1906). Materiały statystyczne do reformy sejmowego prawa wyborczego. *Wiadomości Statystyczne o Stosunkach Krajowych*, 21, z. 1. **3. Buzek, J.** (1903). Proces wynarodowienia w swietle nowszej statystyki narodowosciowej panstw europejskich. *Przegląd Prawa i Administracji*, 295–330. **4. Buzek, J.** (1909a). Rozsiedlenie ludności Galicji według wyznania i języka. *Wiadomości Statystyczne o Stosunkach Krajowych*, 21, z. 2. **5. Buzek, J.** (1909b). Rozwoj stanu szkół srednich w Galicji w ciągu ostatnich lat 50 (1859–1909). *Muzeum*, 15, dodatek 3. **6. Buzek, J.** (1905a).

Stosunki zawodowe i socjalne ludności w Galicji według wyznania i narodowości. *Wiadomości Statystyczne o Stosunkach Krajowych*, 20, z. 2. **7. Buzek, J.** (1905b). Własność tabularna w Galicji według stanu z końcem roku 1902. *Wiadomości Statystyczne o Stosunkach Krajowych*, 20, z. 3. **8. Buzek, J.** (1910). Uwagi ze względu na zbliżający się spis ludności. Kraków: Towarzystwo Szkoły Ludowej. **9. Krzywicki, L.** (1929). Dr Józef Buzek. *Kwartalnik Statystyczny*, VI, z. 4, 3–5. **10. Kwiatkowski, S.** (1998) Buzek Józef 1873–1936. In *Bulska, B. M. (Red.) Słownik Biograficzny Statystyków Polskich.* (s. 47–49). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny; Polskie Towarzystwo Statystyczne. **11. Sujkowski, A.** (1929). Dr Józef Buzek. *Kwartalnik Statystyczny*, VI, z. 4, 6–7. **12. Zieliński, H.** (1977). Buzek Józef. In *Kantyka J. (Red.) Śląski Słownik Biograficzny.* (T. II, s. 39–40). Katowice: Śląski Instytut Naukowy. **13. Lavnichak, A.** (2011). Konstytucyjne prawo u Lvivskomun universyteti v mizhvoiennyi period [Constitutional law at Lviv University in the interwar period]. *Vroslavsko-Lvivskiyi yurydychnyi zbirnyk – Wrocław-Lviv legal collection*, 2, 149–179 [in Ukrainian].

Шевцова Є. С. Діяльність Йозефа Бузека у галузі польської та галицької статистики

У статті проведений аналіз діяльності професора Йозефа Бузека (1873–1936) – видатного діяча польської та галицької статистики кінця XIX – початку XX ст., економіста, демографа, юриста, соціолога. На керівних посадах державних статистичних органів як політик і викладач, він зробив чималий внесок у історичне та статистичне дослідження Галичини, аналізував господарство, економіку краю, піднімав питання становища національних меншин у Австрійській імперії, якими тоді були як українці, так і поляки. Оскільки внесок Йозефа Бузека в польську та українську статистичну справу не достатньо висвітлений у вітчизняній науці, метою статті є розширення української історіографії з питань польської та галицької статистики та економічної думки науковими працями професора Бузека. Автором подана коротка біографічна довідка, охарактеризована освітня та наукова діяльність Йозефа Бузека у галузі економіки, юриспруденції, статистики. Проведений аналіз важливих політичних здобутків, досвіду роботи у Центральній статистичній комісії у Відні, Польському Центральному статистичному управлінні, Управлінні статистики у Львові. Польський та галицький вчений-економіст і статистик присвятив свою наукову діяльність також питанням національної політики, характеризуються праці, в яких досліджуються проблеми соціальної і освітньої статистики. Виокремлено і проаналізовано важливі праці з польської та галицької статистики у сфері господарства, народонаселення та демографічних процесів у Польщі та Галичині. Дана оцінка досягнень у сфері польської політології та правознавства. Доведено, що його практична діяльність на керівних посадах державних і крайових органів статистики значно вплинула на

розбудову статистичної справи в Галичині та Польщі, а також сприяли удосконаленню методів збору та обробки статистичної інформації.

Ключові слова: Йозеф Бузек, статистика, Галичина, Центральне статистичне управління, Управління статистики у Львові.

Shevtsova Y. S. Activities of Jozef Buzek in the field of Polish and Galician statistics

The article analyzes the activities of Professor Józef Buzek (1873–1936), a prominent figure in Polish and Galician statistics of the late 19th and early 20th centuries, an economist, demographer, lawyer, and sociologist. In leading positions of state statistical bodies, as a politician and teacher, he made a significant contribution to the historical and statistical research of Galicia, analyzed the economy and economy of the region, raised the issue of the position of national minorities in the Austrian Empire, which were both Ukrainians and Poles at the time. Since the contribution of Jozef Buzek to the Polish and Ukrainian statistical affairs is not sufficiently covered in domestic science, the purpose of the article is to expand Ukrainian historiography on Polish and Galician statistics and economic thought with the scientific works of Professor Buzek. The author provided a brief biographical reference, characterized the educational and scientific activities of Josef Buzek in the field of economics, jurisprudence, and statistics. The analysis of important political achievements, work experience in the Central Statistical Commission in Vienna, the Polish Central Statistical Office, and the Statistics Office in Lviv was carried out. The Polish and Galician scientist-economist and statistician also devoted his scientific activity to issues of national policy, characterized by works in which the problems of social and educational statistics are investigated. Important works on Polish and Galician statistics in the field of economy, population and demographic processes in Poland and Galicia have been singled out and analyzed. The assessment of achievements in the field of Polish political science and jurisprudence is given. It has been proven that his practical activities in the management positions of state and regional statistical bodies had a significant impact on the development of statistical affairs in Galicia and Poland, as well as contributed to the improvement of statistical information collection and processing methods.

Key words: Joseph Buzek, statistics, Galicia, Central Statistical Office, Statistics Office in Lviv.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2023 р.

Прийнято до друку 25.04.2023 р.

Рецензент – д. і. н., проф. Набока О. В.